

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-19>

УДК 657:005.35](477)

Бразілій Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу і оподаткування,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1058-712X>

Крот Юлія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу і оподаткування,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1946-8116>

Пастернак Ярослава Павлівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу і оподаткування,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6100-2742>

Nataliia Brazilii, Yuliya Krot, Yaroslava Pasternak

Cherkasy State Technological University

**СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ОБЛІКУ
ПІДПРИЄМСТВ****THE SYSTEM OF PROVIDING THE SOCIAL ACCOUNTING
OF ENTERPRISES**

Анотація. В сучасних умовах все більшого значення набуває соціально відповідальна діяльність підприємств, необхідність ведення якої постійно зростає, особливо за наявності економічної кризи, спричиненою пандемією та війною росії проти України. Соціально відповідальна діяльність підприємства буде ефективною лише за наявності конкретних механізмів та інструментів її реалізації, а також за умови відображення показників соціальної відповідальності в системі бухгалтерського обліку. В статті розглянуто питання забезпечення соціального обліку, як напряму підвищення рівня соціально відповідальної діяльності підприємств, обґрунтовано необхідність створення функціональної системи забезпечення соціального обліку, розкрито її елементи, завдання та етапи. За результатами проведеного дослідження встановлено, що впровадження системи забезпечення соціального обліку, яка включає ряд підсистем: правову, розпорядчу, кадрову, технічну, інформаційну, комунікативну, виконує визначені завдання та використовує відповідні методичні прийоми, дозволить підприємству не лише підвищити значимість та ефективність соціального обліку, а також відкриє напрями розвитку соціально відповідальної діяльності в довгостроковій перспективі.

Ключові слова: соціальна відповідальність, соціальний облік, система забезпечення соціального обліку, соціально відповідальна діяльність, соціально-орієнтована економіка, суб'єкт соціальної відповідальності.

Summary. In modern conditions the socially responsible activity of enterprises is becoming more and more important, the need to keep it is constantly increasing, especially in the presence of the economic crisis caused by the pandemic and the war of russia against Ukraine. The socially responsible activity of the enterprise will be effective only if there are specific mechanisms and tools for its implementation, as well as if the indicators of social responsibility are reflected in the accounting system. The article discusses the issue of providing social accounting as a way to increase the level of socially responsible activities of enterprises, substantiates the need to create a functional system of providing social accounting, discloses its elements, tasks and stages. According to the results of the conducted research, it was established that enterprises as entities that carry out their activities in the natural and social environment are characterized by an awareness of responsibility, therefore, they take on the responsibility to the state, society, employees in solving social problems, achieving set goals and results from conducting social measures. Indicators of socially responsible activity must be reflected in the accounting system so it is advisable to conduct a specific type of it named socially oriented. The introduction and development of such type of accounting has a number of obstacles connected with an insufficiently developed regulatory and legal framework, a low level of the culture of social responsibility at the enterprise, an insufficient level of theoretical research of the implementa-

tion of social accounting, risks of a decrease in the level of profitability of the enterprise connected with the growth of costs for social activity, insufficient management awareness of the strategic advantages of conducting socially responsible activities and social accounting, as well as the absence of specialists in social accounting caused by a lack or saving of resources for training, improvement of professional skill. To overcome the above-mentioned obstacles to the implementation and development of social accounting at the enterprise, it is necessary to create a functional system of its provision, which uses appropriate methodological techniques; includes a number of subsystems: legal, management, personnel, technical, informative, communicative; carries out tasks aimed at developing measures for the development of social accounting, maintaining continuous accounting of social processes, forming appropriate information about the social responsibility of the enterprise, ensuring its access to interested persons in order to evaluate the effectiveness of implemented social projects that will allow the enterprise not only to increase the significance and efficiency of social accounting, it will also open the directions for the development of socially responsible activities in the long term.

Keywords: social responsibility, social accounting, social accounting system, socially responsible activity, socially oriented economy, entity of social responsibility.

Постановка проблеми. Функціонування сучасних підприємств в умовах економічної кризи, яка сталась внаслідок пандемії та неспровокованої агресії росії, пов'язане з падінням економічної стабільності, ефективності діяльності інституцій різних сфер господарювання та форм власності. За таких умов не зникає, а набуває все більшого значення соціально відповідальна діяльність підприємств, як важливого чинника функціонування та подальшого розвитку соціально орієнтованої економіки країни. Необхідність соціально відповідальної діяльності постійно зростає в умовах війни. Соціально відповідальна діяльність стає загальноприйнятною практикою і головним інструментом для відновлення довіри до підприємств, реалізації стратегічно важливих завдань. Ведення соціально відповідальної діяльності не є можливим без залучення системи обліку, тобто, ведення соціального обліку. Сучасні підприємства, усвідомлюючи свою відповідальність перед державою, суспільством, партнерами та власним персоналом, змушені розробляти нові, більш ефективні підходи щодо розв'язання соціальних проблем, щоб максимально знизити негативний вплив наслідків пандемії та війни. Отже, питання ведення соціально відповідальної діяльності є надзвичайно актуальними в сучасних умовах, а соціальний облік – це необхідність та запорука конкурентоспроможності підприємства, яка свідчить про те, що воно бажає не лише максимізувати свої економічні вигоди, а також турбується про інтереси соціуму та держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження соціальної відповідальності, соціального обліку, впровадження їх у практичну діяльність посідають вагомий місце у працях багатьох науковців. Зокрема, вагомий вклад у розкриття вищезначених напрямів зробили: Воронько-Невіднича Т.В., Голінач Л.І., Жиглей І.В., Дубініна М.В., Колот А.М., Король С.Я., Костирко Р.О., Лаговська О.А., Потапюк І.П., Пушкар М.С., Ромашко О.М., Фімяр С.В., Швиданенко Г.О. та ін. Науковці в своїх працях розглядали місце соціальної відповідальності в суспільстві та державі,

проблемні питання, особливості та історичні аспекти розвитку соціальної відповідальності, теоретичні основи, методологічні засади, класифікацію об'єктів, необхідність та актуальність ведення соціального обліку, складання соціальної звітності з метою передачі інформації зацікавленим особам для прийняття рішень щодо розвитку діяльності соціально відповідальних підприємств. Разом з тим, не применшуючи значимість та спираючись на результати праць науковців, виникає потреба проведення подальших досліджень в питанні забезпечення соціального обліку, як напряму підвищення рівня соціально відповідальної діяльності підприємств.

Метою статті є обґрунтування необхідності створення функціональної системи забезпечення соціального обліку, розкриття її елементів, завдань та етапів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах господарювання діяльність підприємств повинна бути спрямована не лише на отримання прибутку, вона має включати соціальну складову, адже успішне ведення бізнесу сьогодні передбачає тісний взаємозв'язок його фінансово-господарської діяльності та соціальної відповідальності. Соціально відповідальні підприємства є більш ефективними та результативними у довгостроковій перспективі, що в кінцевому результаті призводить до зростання їх конкурентних переваг.

В широкому розумінні відповідальність – термін, що має двояке значення: з однієї сторони – це свідоме ставлення особи, людини до вимог суспільства, виконання обов'язків, соціальних завдань, дотримання загально визнаних норм і цінностей; з іншої – це усвідомлення суті та значення діяльності, що здійснює особа, її наслідків для суспільства або певної групи.

Підприємствам також властиве усвідомлення відповідальності, адже вони здійснюють свою діяльність у природному і соціальному середовищі, а тому беруть на себе обов'язок створити гідні умови для працівників (створення безпечних умов праці, преміювання та забезпечення гідного рівня оплати праці, проведення програм з підвищення кваліфі-

кації працівників), збереження сталого середовища свого існування (певної території, інтересів громади) і довкілля (утилізація відходів, попередження шкоди природним об'єктам і лісовим насадженням, рекультивация земель, економія водних ресурсів, поліпшення якості ґрунтів тощо) [1, с. 16].

Практика впровадження соціальної відповідальності розвивається на підприємствах України, але вона потребує вдосконалення та уваги державних органів, зважаючи на той факт, що розвиток соціально орієнтованої економіки можливий лише у співпраці різних зацікавлених груп: держави, підприємства, найманого працівника. Кожна з наведених груп є, з одного боку, суб'єктом відповідальності, що має свої функції та зміст, а з іншого – прагне найбільш повно реалізувати свої інтереси, які можуть суперечити інтересам інших зацікавлених осіб (табл. 1).

Отже, діяльність підприємства, як суб'єкта соціальної відповідальності перед державою та найманими працівниками, не повинна нести шкоду інтересам інших зацікавлених груп, одночасно вирішуючи соціальні проблеми, тому реалізація соціальної відповідальності є тривалим процесом, в основу якого покладено рівень впливу підприємства на суспільство.

Ведення соціально відповідальної діяльності залежить від розмірів підприємства, поставлених завдань і результатів, які бажають отримати власники від проведення соціальних заходів:

- малий бізнес, вирішуючи проблеми зайнятості населення, створює гідно оплачувані робочі місця, що сприяє формуванню конкурентного середовища та середнього класу в суспільстві;
- завдання середнього бізнесу, як головного роботодавця країни, полягає у забезпеченні розвитку громади, міста, області чи регіону;
- великий бізнес, який сприяє впровадженню новітніх технологій, виведенню на ринок нових

продуктів та послуг, автоматизації бізнес-процесів, створює робочі місця сотням тисяч людей та несе відповідальність за їх матеріальне забезпечення, умови їх розвитку, має залучатись до процесів реформування на регіональному, галузевому та національному рівнях [4, с. 103].

Тож, не зважаючи на розміри, всі суб'єкти господарювання повинні впроваджувати та вдосконалювати соціально відповідальну діяльність, яка в останнім часом набирає все більших обертів.

Соціально відповідальна діяльність підприємства буде ефективною лише за наявності конкретних механізмів та інструментів її реалізації, а також за умови відображення показників соціальної відповідальності в системі бухгалтерського обліку. На сьогодні система обліку соціальної діяльності знаходиться на початковій стадії розвитку, відсутня єдина нормативна база щодо її регулювання. Тому сучасні підприємства, відображаючи інформацію про соціальну діяльність в системі обліку, можуть використовувати міжнародний досвід, але зважати на те, що така інформація повинна відображати всі напрями соціальної діяльності, бути систематизованою та конкретизованою. Отже, у зв'язку з необхідністю відображення інформації про соціальну діяльність, доцільним є ведення специфічної системи бухгалтерського обліку – соціально-орієнтованого, головна мета якого полягає у формуванні достовірної та неупередженої інформації щодо результативності соціально відповідальної діяльності підприємства для зовнішніх і внутрішніх користувачів [5, с. 77].

Ведення соціального обліку має суттєві переваги, які були розглянуті в [6, с. 156], але в процесі впровадження та розвитку соціального обліку сучасного підприємства виникає ряд важливих перепон і складних завдань, до яких слід віднести:

- 1) недостатньо розроблена нормативно-правова база, призначена для забезпечення відпо-

Таблиця 1 – Зміст та інтереси соціальної відповідальності суб'єктів

Суб'єкти відповідальності	Зміст соціальної відповідальності	Інтереси суб'єктів соціальної відповідальності
Держава	Розробка та реалізація внутрішньої та зовнішньої соціально-економічної політики на основі принципів, проголошених Конституцією України та розкритих у її законодавчо-нормативних документах	Поповнення державного бюджету за рахунок повної і своєчасної сплати податків, що необхідні для виконання державних соціальних обов'язків
Підприємство	Виконання двоєдиного завдання: отримання прибутку і задоволення потреб пов'язаних осіб	Досягнення високого рівня продуктивності праці, виробництво високоякісної в необхідній кількості продукції та забезпечення її своєчасної реалізації, одержання достатніх доходів задля розширення бізнесу
Найманий працівник	Активна життєва позиція, професіоналізм, дотримання норм соціальної поведінки	Належний рівень оплати праці, забезпечення належних умов праці, охорони здоров'я, справедливих трудових відносин, гнучких умов роботи, можливість подальшого навчання, підвищення рівня життя

Джерело: розроблено авторами на основі: [2, с. 81; 3, с. 83]

відного рівня розвитку соціального обліку, адже законодавчі документи бухгалтерського обліку мало зачіпають соціальні аспекти, що визначає необхідність вдосконалення законодавчої підтримки соціально відповідальної діяльності та соціального обліку;

2) низький рівень або відсутність культури соціальної відповідальності на підприємстві, обумовлений малоєфективним державним механізмом стимулювання ведення соціально відповідальної діяльності, що призводить до наявності невеликої кількості вітчизняних підприємств, які розробляють та реалізують стратегію соціальної відповідальності і соціального обліку;

3) недостатній рівень теоретичних досліджень впровадження соціального обліку, а також складнощі в отриманні інформації про практику ведення соціального обліку як складової системи бухгалтерського обліку підприємства;

4) ризик порушення основної мети бізнесу – максимізації прибутку, адже ведення соціально відповідальної діяльності та соціального обліку направлені більше на довгостроковий результат, а не на швидкі методи отримання позитивних фінансових результатів;

5) фінансова підтримка розвитку соціально відповідальної діяльності, зростання рівня витрат на соціальну активність, на планування та розробку методики і організації заходів з впровадження соціального обліку;

6) опір керівництва вищої та середньої ланок новим змінам та інноваціям, їх недостатня обізнаність щодо стратегічних переваг ведення соціально відповідальної діяльності та соціального обліку;

7) відсутність фахівців з ведення соціального обліку, викликана нестачею або економією ресурсів для навчання, підвищення кваліфікації;

8) визначення ефективності ведення соціального обліку, яке полягає в оцінці економічних і соціальних результатів, встановленні недоліків, розробці напрямів їх усунення шляхом внесення коректив у відповідності до розробленої стратегії та мети діяльності підприємства.

Для подолання вищеозначених перешкод та вирішення поставлених завдань впровадження і розвитку соціального обліку на підприємстві необхідно створити функціональну систему його забезпечення, яка буде складатися з наступних підсистем: правова, розпорядча, кадрова, технічна, інформаційна, комунікативна, призначення яких відображено в таблиці 2.

Система забезпечення соціального обліку підприємства призначена виконувати наступні завдання:

- розробка заходів щодо впровадження та стимулювання розвитку соціального обліку підприємства;
- формування точної, своєчасної, достовірної та доцільної інформації про соціально відповідальну діяльність підприємства;
- ведення суцільного та безперервного обліку соціальних процесів підприємства;

Таблиця 2 – Підсистеми забезпечення соціального обліку підприємства

Вид підсистеми	Зміст підсистеми
Правова	Сукупність нормативних документів, що регламентують: – господарську діяльність підприємства: містять загальні та галузеві вимоги і рекомендації до організації та впровадження діяльності; – соціальну відповідальність: відображають вимоги і рекомендації до організації, управління та звітування у сфері соціально відповідальної діяльності; – ведення бухгалтерського обліку та складання звітності: визначають варіанти організації та методики обліку господарської діяльності підприємства
Розпорядча	Використання підприємством сукупності організаційно-розпорядчих документів з ведення соціального обліку та складання соціальної звітності: Наказ про облікову політику, Робочий план рахунків, соціальні програми, графіки документообігу
Кадрова	Забезпечує наявність фахівців з ведення соціального обліку через відповідні програми підготовки, курси підвищення кваліфікації, які організуються підприємством або професійними організаціями
Технічна	Забезпечує: ведення соціального обліку та складання соціальної звітності необхідними технічними засобами; своєчасне і повне їх обслуговування; розробку та впровадження форм первинних і звітних документів; встановлює правила обробки, руху та зберігання документів соціального обліку
Інформаційна	Створення умов для задоволення інформаційних потреб щодо соціально відповідальної діяльності підприємства різних груп зацікавлених осіб (користувачів); формування, впорядкування, подання інформації у вигляді первинних та звітних документів; створення умов раціонального використання інформаційних ресурсів підприємства та розвиток системи інформаційного забезпечення
Комунікативна	Забезпечує передачу інформації між структурними підрозділами, окремими працівниками і керівництвом підприємства, яка відображається у соціальних звітах для прийняття відповідних рішень, контролю за виконанням соціальних програм і зобов'язань

Джерело: розроблено авторами на основі: [2; 7]

– на основі інформації, що відображається у соціальних звітах, забезпечення доступу до достовірної та прозорої інформації про стан соціально відповідальної діяльності підприємства;

– оцінка економічної та соціальної ефективності впроваджених соціальних проектів.

Соціальний облік, виконуючи вищенаведені завдання, використовує методичний інструментарій бухгалтерського обліку на відповідних етапах формування облікової інформації:

– на етапі виявлення, вимірювання та реєстрації соціальних процесів підприємства використовуються методичні прийоми первинного спостереження обліку – документування, та оціночні – оцінка і калькулювання;

– етап групування та накопичення інформації про облік соціальних процесів забезпечується за допомогою рахунків і подвійного запису;

– етап узагальнення накопиченої інформації забезпечується шляхом формування соціальних звітів з метою їх передачі зацікавленим особам [2, с. 282].

Отже, система забезпечення соціального обліку, що включає ряд підсистем, має визначені завдання та використовує відповідні методичні прийоми, повинна ґрунтуватись на базових законах побудови будь-якої системи і включати три етапи (рис. 1):

– вхід в систему: передбачає формування нормативної бази та розпорядчих документів щодо організації соціального обліку, забезпечує наявність кваліфікованих фахівців;

– процес: передбачає рух облікової інформації про соціальну діяльність на всіх етапах її формування і використання із застосуванням відповідних методичних прийомів обліку;

– вихід із системи: формування кінцевого результату – складання соціальних звітів, забезпечення передачі інформації зацікавленим особам для прийняття відповідних рішень.

Реалізацію поданої на рисунку системи соціального обліку повинні забезпечувати працівники облікового апарату, а їх кількість буде залежати від розмірів підприємства та масштабів здійснення соціально відповідальної діяльності. Ієрархічно такі працівники будуть підпорядковані головному бухгалтеру, заступнику головного бухгалтера або керівнику структурного підрозділу бухгалтерії з ведення соціального обліку. Обов'язки проведення контролю за достовірністю показників соціальної звітності, реалізацію соціальних проектів повинен виконувати керівник підприємства або його заступники, які керують питання ведення соціально відповідальної діяльності суб'єкта господарювання.

Рисунок 1 – Система забезпечення соціального обліку підприємств

Джерело: розроблено авторами

Висновки. Соціально відповідальна діяльність, орієнтована на отримання не лише економічного, але і соціального ефекту, виводить сучасний бізнес на новий рівень, що сприяє як соціально-економічному розвитку держави, так і усвідомленню підприємствами їх соціальної ролі в суспільстві. В сучасних умовах підприємства повинні здійснювати діяльність на користь бізнесу, суспільству та навколишньому середовищу, спрямовувати її на реалізацію соціальних проєктів, що забезпечить в майбутньому сталий розвиток. Підприємства, не зважаючи на розміри – малий, середній чи великий бізнес, повинні розвивати соціально відповідальну діяльність та досягати поставлених завдань і результатів, які направлені як на створення гідно оплачуваних робочих місць, так і на розвиток регіонів, а також на залучення до проєктів реформування на всіх рівнях.

Показники соціально відповідальної діяльності повинні бути відображені в системі обліку, тому доцільним є ведення специфічного його виду – соціально-орієнтованого, впровадження та розвиток якого має ряд перешкод з точки зору теоретичної розробки та практичного застосування. Організувати результативну роботу соціального обліку дозволить функціональна система його забезпечення, яка буде складатися з правової, розпорядчої, кадрової, технічної, інформаційної, комунікативної підсистем, виконувати поставлені завдання, застосовуючи методичні прийоми обліку. Використання запропонованої системи забезпечення соціального обліку дозволить підприємству не лише підвищити його значимість та ефективність, а також відкріє напрями розвитку соціально відповідальної діяльності в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Пушкар М.С., Голінач Л.І. Соціальна відповідальність бізнесу: теорія і практика : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2018. 215 с.
2. Король С.Я. Соціальна відповідальність бізнесу: теорія та методологія обліку : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 416 с.
3. Фімяр С.В. Розвиток соціальної політики в контексті гармонізації інтересів економічних суб'єктів. *Інфраструктура ринку*. 2021. Випуск 59. С. 81–86.
4. Воронько-Невіднича Т.В., Потапюк І.П., Покас Л.Ю. Аспекти реалізації системи управління соціальною відповідальністю в аграрному секторі. *Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2017. Випуск 20. С. 102–107.
5. Костирко Р.О., Прозоров Д.В. Соціальний облік як інструмент соціальної відповідальності підприємств. *Часопис економічних реформ*. 2020. № 1 (37). С. 74–82.
6. Бразилій Н.М., Крот Ю.М., Пастернак Я.П. Соціальний облік у системі управління соціальною відповідальністю підприємств. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. Київ, 2020. Том 31 (70). № 2. Ч. 2. С. 153–158. 217 с.
7. Управління ресурсами підприємства : монографія / за заг. ред. к.е.н., проф. Г.О. Швиданенко. Київ : КНЕУ, 2014. 418 с.

References:

1. Pushkar M. S., Holinach L. I. (2018) *Social'na vidpovidal'nist' biznesu: teoriya i praktyka: monohrafiya* [Social responsibility of business: theory and practice: monograph]. Ternopil: Carte Blanche. (in Ukrainian)
2. Korol S. Ya. (2016) *Social'na vidpovidal'nist' biznesu: teoriya ta metodologiya obliku: monografiya* [Social responsibility of business: accounting theory and methodology: monograph]. Kyiv: Kyiv. National Trade and Economy Univ. (in Ukrainian)
3. Fimyar S. V. (2021) Rozvytok social'noyi polityky v konteksti harmonizatsiyi interesiv ekonomichnykh sub'yektiv [Development of social policy in the context of harmonization of interests of economic entities]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, vol. 59, pp. 81–86.
4. Voronko-Nevidnycha T. V., Potapyuk I. P., Pokas L. Yu. (2017) Aspekty realizatsiyi systemy upravlinnya sotsial'noyu vidpovidal'nistyuu v ahrarynomu sektori [Aspects of the implementation of the social responsibility management system in the agricultural sector]. *Hlobal'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky. Mykolayivs'kyi nacionalnyi universytet imeni V. O. Sukhomlyns'kogo – Global and national economic problems. Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi*, vol. 20, pp. 102–107.
5. Kostyrko R. O., Prozorov D. V. (2020) Social'nyi oblik yak instrument sotsial'noyi vidpovidal'nosti pidpryyemstv [Social accounting as a tool of social responsibility of enterprises]. *Chasopys ekonomichnykh reform – Journal of economic reforms*, no. 1(37), pp. 74–82.
6. Braziliy N. M., Krot Yu. M., Pasternak Ya. P. (2020) Social'nyy oblik u systemi upravlinnya social'noyu vidpovidal'nistyuu pidpryyemstv [Social accounting in the social responsibility management system of enterprises]. *Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu imeni V. I. Vernad'skoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnya – Scholarly notes of V. I. Vernadsky Tavri National University. Series: Economics and management*, vol. 31 (70), no. 2, part 2, pp. 153–158.
7. Shvydanenko G. O. (2014) *Upravlinnya resursamy pidpryyemstva: monohrafiya* [Management of enterprise resources: monograph] / za zah. red. k.e.n., prof. H.O. Shvydanenko. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 05.04.2024